

Kültepe Tabletlerine Göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Üzüm Yetiştiriciliği ve Bağcılık*

The Grape Growing and Viticulture in Anatolia in Assyrian Trade Colonies Period According to Kültepe Tablets

Esmâ Öz**

Özet

Kültepe metinlerine göre, Asur Ticaret Kolonileri Döneminde (M.Ö± 1975-1723) Anadolu'da üzüm, bilinen bir meyveydi. Kültepe tabletleri arasında, özellikle Kültepe'nin geç safhasını temsil eden, yerlilerin ticarete daha aktif rol aldığı 1b dönemi belgelerinden, yerli halkın tarım ve hayvancılık yaparak geçimini sağladığı anlaşılmaktadır. Yerlilerin yetiştiriciliğini yaptığı meyveler arasında ilk sırayı üzüm almaktadır. Üzüm, hem meyve hem de birtakım işlemlerden geçirildikten sonra şarap olarak tüketiliyordu. Üzüm yetiştiriciliğine bağlı olarak bağcılık Anadolu'da yaygındı. Yerlilere ait borç senetlerinde "ina /ana/ warki qitip ka/ranim" "bağ bozumunda/bağ bozumuna kadar/bağ bozumundan sonra" şeklinde, borcun ödeneceği zamanı belirtmek amacıyla zirai tâbirlerin tarihlemede kullanılması, bağcılığın, yerlilerin sosyal ve ekonomik hayatlarını şekillendiren ve Anadolu'da bir kültür olarak benimsenen tarımsal bir faaliyet olduğunu göstermektedir. Kültepe tabletleri arasında, Anadolu'daki şarap üretim merkezleri hakkında doğrudan bilgi veren metinler bulunmasa da, satır aralarında geçen ifadeler, Tegarama ve Zalpa şehirlerinin Eski Anadolu'daki şarap üretim merkezlerinden olabileceğine işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Kültepe tabletleri, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, yerli halk, bağcılık, şarap üretim merkezleri

Abstract

According to Kültepe texts in the Assyrian Trade Colonies Period (B.C. ±1975-1723) in Anatolia grape was known well fruit. Inside of Kültepe tablets is understood native public's has been earned by farming and animal husbandry from 1b period documents which especially Kültepe's late phase representing that native public's was more active role in the trade. Their cultivation of the indigenous fruits are grapes which was the first place. Grape, wine and fruit were as well as being consumed after some actions. Depending on the grape growing the viticulture was widespread in Anatolia. In debt bills belonging to the natives ina /ana/ warki qitip ka/ranim "at vintage /until vintage /after vintage" in the form of the loan will be paid in order to specify it when the use of the agricultural terminology dating, viticulture, social and economic lives of the native people that was shaped and in Anatolia adopted as a cultural show that was an agricultural activity. Although inside of Kültepe tablets that had been a wine production center in Anatolia there is no direct information about the texts in which the expressions passing between the lines, Tegarama and Zalpa that are cities in the ancient Anatolia suggest that there might be centres of the wine production.

Key Words: Kültepe tablets, Assyrian Trade Colonies Period, native public, viticulture, centres of grape production

* Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Sumeroloji) Anabilim Dalı, Ankara 2011, Esmâ Öz, "Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık" başlıklı, yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Ankara. e-mail: dolunay.es@gmail.com; eoz@ybu.edu.tr

Giriş

Neolitik dönem ile birlikte insanoğlunun yerleşik hayata geçmesi, sosyal, kültürel ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Öncelikle, insanlar göçebe yaşam ve avcılık kültüründen gelen, doğada rastgele buldukları besin maddelerini tüketme alışkanlığı yerine, düzenli olarak günlük gıda ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri elde etmeye çalışmışlardır. Bu yeni yaşam tarzı, insanları sürekli ürün alabilecekleri tarım kültürüne yöneltmiştir. Bir bölgede tarımın yapılabilmesi, şüphesiz bölgenin coğrafi koşullarına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında, Anadolu'nun yeryüzü şekilleri ve iklim şartları, hemen her ürünün yetişmesini mümkün kılmaktadır. Günümüzde olduğu gibi, yaklaşık yedi-sekiz binyıl öncesinde de, Anadolu'nun tarıma elverişli topraklara sahip olduğunu ve bilhassa tahıl tarımının yaygınlaştığını, Neolitik Dönemin önemli merkezlerinden Konya-Çatalhöyük, Burdur-Hacılar, Karaman-Can Hasan ve Diyarbakır-Çayönü başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yapılan kazılarda bulunan arkeolojik kalıntılar ortaya koymaktadır. Kazılarda ele geçen tohum örnekleri, Anadolu'da farklı türlerde tahıl ekildiğini göstermektedir. Daha geç devirlere, Asur Ticaret Kolonileri Dönemine geldiğimizde de, Anadolu'da tahıl tarımının devam ettiği bunun yanında meyve-sebze ekiminin de yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Kültepe/Kaniş kazılarında bulunan arkeolojik eserlere ve çivi yazılı kaynaklara göre, bu dönemde Anadolu'da ağırlıklı olarak tahıl tarımı yapılmakta¹, ayrıca bağ ve bahçelerde de sebze-meyve yetiştirilmekteydi.

Kültepe tabletlerinden anlaşıldığına göre, Anadolu'nun yerli halkı, tarım ve hayvancılık yaparak geçimini sağlıyordu.² Bu tabletler arasında yerlilere ait belgeler, özellikle son yıllarda sayıları artan, Kültepe'nin geç safhasını temsil eden Ib dönemi belgeleri büyük önem taşımaktadır. Çünkü, yerlilerin ticaretle daha aktif rol aldığı Ib dönemi tabletlerinde, yerli halkın ekonomik ve sosyal yaşamı hakkında daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bu tabletlere göre, ticaretle ilgilenen bazı yerli tüccarların dışında, halkın büyük çoğunluğunun tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları anlaşılmaktadır. Yerliler, kendi tarlalarında, bağ ve bahçelerinde yetiştirdikleri tahılları, sebze-meyve ve çeşitli besin maddelerini tüketerek yaşamlarını sürdürmüşler ve aynı zamanda bu ürünleri satarak geçimlerini sağlamışlardır.

Kültepe metinlerinde meyve isimleri, sebze isimlerine göre daha sık geçmektedir. Tabletler göre, yetiştiriciliği yapılan meyveler arasında ilk sırayı üzüm almaktadır. Kültepe tabletlerinde, üzüm, asma ve aynı zamanda

1 Bkz. L. Gürkan Gökçek-Remzi Kuzuoğlu, "Kültepe Metinlerinde Geçen Hububat Türleri ve Ticareti", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C: 1, Sayı: 2, Ankara 2006, s. 151-160.

2 Bkz. L. Gürkan Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti", *Archivum Anatolicum 7/1*, Ankara 2004, s. 59-78.

şarap anlamlarında, Akadca *ka/irānum*, Sumerce GEŠTİN kullanılmıştır.³ Üzüm, hem meyve hem de birtakım işlemlerden geçirildikten sonra şarap olarak tüketiliyordu. Şarap, ticarî bir ürün olarak hem Asurlu hem de yerlilere ait belgelerde geçmektedir. Şarap, Asurlu tüccarların, Anadolu-Mezopotamya arasındaki kervan yolculuğu boyunca yaptıkları harcamaları gösteren masraf listelerinde ve yazışmalarda⁴, sipariş verilen ürünler arasında da kayıtlıdır.

Şarap, Anadolu insanı için sıradan bir içecek değildi. Bir metinde⁵ kayıtlı "GAL *karānim*" "şarap (üretiminden sorumlu kişilerin) âmiri" unvanı, şarabın hazırlanması ve sunulması gibi birtakım işlemlerden sorumlu kişilerin olduğunu ve bunun bir meslek olarak yapıldığını göstermektedir ki, bu durum şaraba verilen önemin bir işaretidir. Muhtemelen bu kişiler, kral yemeklerinde veya tanrılar için yapılan bayram törenlerinde/festivallerde, şarap sunan ve sarayın ihtiyacı olan şarabın hazırlanmasından sorumlu kişilerdi.

Üzüm/şarap, masraf listeleri ve mektup niteliğindeki belgelerin dışında, daha çok yerlilere ait borç senetlerinde "ina /ana/ warki *qitip ka/irānim*" "bağ bozumunda/bağ bozumuna kadar/bağ bozumundan sonra" şeklinde, borcun ödeneceği zamanı belirtmek amacıyla zirai tâbir olarak tarihlemeye kullanılmaktadır.⁶ Bu zirai tâbirler, metinlerde çok sık geçtiği için burada birkaç metinden örnekler vererek konumuzu aydınlatmaya çalışacağız.

İşleyeceğimiz ilk belge, yerliler arasında düzenlenmiş BIN 4, 186 numaralı borç senedir. Tablette, Nunu, Nanāya ve Zuhuzāya'nın 1/3 mina 2 1/2 *šeqel* gümüşü Tatāya'ya borçlu olduğu, borcun bağ bozumunda ödeneceği kayıtlıdır. Metnin ilgili satırları şöyledir: ¹) 1/3 ma-na 2 1/2 GÍN ²) KÛ.BABBAR i-šĒ-er ³) Nu-ú-nu-ú Na-na-a ⁴) ú Zu-hu-za-a ⁵) Ta-ta-a i-šu ⁶) i-qí-tí-ip ⁷) kâ-ra-nim ⁸) i-ša-qú-lu... ⁽¹⁻⁸⁾ 1/3 mina 2 1/2 *šeqel* gümüş, Nunu, Nanāya ve Zuhuzāya üzerindedir. Tatāya alacaktır. Bağ bozumunda tartacaklar (ödeyecekler)..."

Yine yerliler arasında düzenlenen 1 584 numaralı⁷ belgede de, 6 *šeqel liti* (cinsi) gümüşün faizi olarak ödenecek arpa ve buğdayın, bağ bozumuna kadar verileceği kayıtlıdır.

3 Bkz. CAD K, s. 202.

4 Tuhpia *rubā'um*'undan, tüccar İtūr-ilī'ye hitaben yazılmış Kt 85/k 27 numaralı mektupta kral, kendisine *erbum* olarak tüccarların getirdiği kumaşların bedelini ödemediğinden bahsettikten sonra, İtūr-ilī'nin kendisine yolladığı *erbum*'un karşılığı olarak 2 tulum şarap gönderdiğini ve İtūr-ilī'nin saraydan alacağını kalmadığını ifade etmektedir. Tabletlin ilgili satırları şöyledir: ¹⁷) a-na er-bi₄-im ša tū-šĒ-bi₄-lā-ni ¹⁸) 2 zi-qú-qá-tim ša DUG ¹⁹) ki-ra-na-am er-bi₄ ²⁰) A-mu-na-ni na-āš-a-kum... ⁽¹⁷⁻²⁰⁾ Bana gönderdiğin *erbum* için, benim *erbum*'um'un (karşılığı olan) 2 tulum şarabı Amunani sana getirmektedir..." (Cahit Günbattı, "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge", *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C: 1, Ankara 1999b, s. 75-83).

5 Henüz neşredilmemiş Kt 93/k 946 numaralı belgenin zarfında şunları okuyoruz: ¹) KİŞİB Ši-im-nu-ma-an GAL kâ-ra-nim... ⁽¹⁾ Şarap (üretiminden sorumlu kişilerin âmiri) Şimnuman'ın mührü..."

6 Bkz. Salih Çeçen-L.Gürkan Gökçek, "Kültepe Tabletlerinde Yerli Tarihleme Usulleri", *Studies in Honor of Hayat Erkanal*, Cultural Reflections, Homer Yayınları, İstanbul 2006, s. 218-221.

7 Karl Hecker vd., *Kappadokische Keilschrifttafeln Aus Den Sammlungen Der Karlsuniversität Prag*, Praha 1998, s. 173.

Tabletin ilgili satırları şöyledir: ¹⁾ 6 GÍN KÙ.BABBAR li-tí ²⁾ i-šé-er ³⁾ Ša-ší-a ù ⁴⁾ Ša-áš-ni-na ⁵⁾ Ni-ma-ah-šu-ša-ar ⁶⁾ tí-šu a-na qí-tí-ip ⁷⁾ ki-ra-nim ⁸⁾ na-ru-uq ú 2 BANEŠ še-am ⁹⁾ 1/3 BANEŠ ar-ša-tim ¹⁰⁾ ší-ba-at ¹¹⁾ KÙ.BABBAR i-du-nu... “¹⁻¹¹⁾ 6 šeqel liti (cinsi) gümüş, Šašia ve Šašnina üzerindedir. Nimahšušar alacaktır. Çuval (içindeki tahılı) ve 2 şimid arpayı, 1/3 şimid buğdayı, gümüşün faizi olarak bağ bozumuna kadar verecekler...”

ina qitip kaArānim tâbirinin vadelemede kullanıldığı bir diğer belge, ICK 3, 31a numaralı metindir. Borç olarak verildiği anlaşılan 1 mina 15 šeqel gümüş, 7 çuval arpa ve 3 çuval buğday'ın, bağ bozumunda ödeneceği belirtilmektedir. Tabletin ilgili satırları şöyledir: ¹⁾ 1 ma-na 15 GÍN KÙ.BABBAR ²⁾ 7 na-ru-uq še-um ³⁾ 3 na-ru-uq ⁴⁾ ar-ša-tim ⁵⁾ i-šé-er Za-hu-da-šu ⁶⁾ ú Ší-ni-il₅-kà ⁷⁾ a-ší-tí-šu E-ni-iš-ru ⁸⁾ ú Ta-mu-ri-a ⁹⁾ i-šu-ú ¹⁰⁾ A-ta-ah-šu ¹¹⁾ qá-ta-tù ¹²⁾ i-na qí-tí-ip ¹³⁾ ki-ra-nim ¹⁴⁾ KÙ.BABBAR i-ša-qú-lu... “¹⁻¹⁴⁾ 1 mina 15 šeqel gümüş, 7 çuval arpa, 3 çuval buğday, Zahudašu ve karısı Šinilka üzerindedir. Enišru ve Tamuria alacaktır. Atahšu kefildir. Bağ bozumunda gümüşü ödeyecekler...”⁸

Yerli halk için önemli bir tarım faaliyeti olan bağcılığın, insanların sosyal ve ekonomik hayatlarını şekillendirdiği ve Anadolu'da bir kültür olarak benimsendiği metinlerden anlaşılmaktadır.

Anadolu'da bağcılığın gelişmişliğine bağlı olarak şarap üretiminin yaygın olarak yapıldığı merkezler vardı. Kültepe tabletlerinde bu konuda doğrudan bilgi veren bir tablet bulunmasa da, metinlerde satır aralarında geçen ifadeler, Anadolu'daki şarap üretim merkezleri hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu metinlerden, Asurlu tüccarlar arasındaki Kt a/k 345 numaralı⁹ mektuplaşmaya göre, Anadolu'daki şarap üretim merkezlerinden birisi Tegarama şehridir. Tablette, Aşşur-emūqi, Asānum'a x+7 litre şarap ve 1 litre Tegarama şarabının gönderildiğinden bahsetmektedir. Metnin ilgili satırlarında şunlar kayıtlıdır: ¹⁷⁾ [x+] 7 SĪLA ki-ra-nam ¹⁸⁾ i-1 SĪLA ša Tē-ga-ra-ma ¹⁹⁾ na-áš-ú-ni-kum... “¹⁷⁻¹⁹⁾ İçinden 1 sila'sı Tegarama'nın (şarabı) olan [x]+7 sila şarabı sana taşımaktadırlar.”

Tegarama'nın lokalizasyonu ile ilgili olarak çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. K. Nashef, Buruddum-Mama-Kaniš güzergâhını işaret etmektedir.¹⁰ K. R. Veenhof, bugünkü Gürün olabileceğini söylemektedir.¹¹ J.D. Hawkins ise, Elbistan ovasına lokalize edilebileceğini belirtmektedir.¹²

8 Ayrıca Bkz. L. Gürkan Gökçek, “Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. 1975-1750)”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, 2009, s. 151-153

9 Cécile Michel, “A table avec les marchands paléo-assyriens,” in H. Waetzoldt and H. Hauptmann (edt), *Assyrien im Wandel der Zeiten*, Comptes rendus des Rencontres Assyriologiques Internationales (CRRAI 39), Heidelberg 1997a, s. 105, dipnot: 106.

10 Khaled Nashef, *Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes* (RGTC4), Wiesbaden 1991.

11 Klass R. Veenhof, “Een Oldassyrische Brief te Brussel”, *Akkadica* 18, Bruxelles 1980, s. 42.

12 J. David Hawkins, “Historical Significance of the Karahöyük (Elbistan) Stele”, *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors. Studies in Honour of Nimet Özgüç*, Ankara 1993, s. 273-279.

CCT 1, 29 numaralı belgedeki ifadeler de, bir diğer şarap üretim merkezi olarak Zalpa'yı işaret etmektedir. Tablette, şarap için özellikle Zalpa'da ödeme yapıldığının belirtilmesi, bu şehirde bağcılığın geliştiğini akla getirmektedir. Tabletten ilgili satırları şöyledir: ¹¹⁾ 2 GÍN KÙ.BABBAR a-ki-ra-nim i-Za-al-[pá]... ³²⁾ áš-qúl...¹¹⁾ 2 šeql gümüş, şarap için Zalpa'da...³²⁾ tarttım..."

Zalpa'nın yeri hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Zalpa'nın, Bafra yakınlarında bir yer olabileceği ya da Güneydoğu'da, Gaziantep civarında aranması gerektiği düşünülmekte¹³ ve iki farklı Zalpa şehrinin bulunduğu yönünde iddialar yer almaktadır. J.L. Miller, Zalpa'nın geçtiği Asur, Hitit, Mari ve Eski Babil metinlerinden örnekler vererek Zalpa'nın; Zalpa, Zalpuwa ve Zalpah olmak üzere üç farklı yazılışla karşımıza çıktığını, Hitit metinlerinde Zalpa/Zalpuwa olarak geçen şehrin Hattuša'nın kuzeyine; Eski Babil itenerer metinlerinde ve Mari arşivlerinde, Zalpah şeklinde yazılan şehrin de Balih nehri yakınlarına ya da havzasına lokalize edilebileceğini ifade etmektedir.¹⁴ Ö. Gavaz, Zalpa'nın geçtiği Kültepe metinleri ve Hititçe belgeleri değerlendirmiş, J.L. Miller'in bu görüşüne de atıfta bulunarak iki farklı Zalpa şehrinin olduğunu, kuzeydeki Zalpa'nın daha çok tarihî metinlerde karşımıza çıkması açısından siyasî ve kültürel olarak Hitit Devleti ile ilişkiler içerisinde olduğunu; güneyde bulunan Zalpa'nın ise özellikle Asur Ticaret Kolonileri Devri'nde, geçiş güzergâhında bulunmasından dolayı Kaniş-Asur arasında kilit bir rol üstlendiğini söylemektedir.¹⁵ M. Forlanini¹⁶ ve K.R. Veenhof¹⁷ göre de Zalpa, Tilmenhöyük'tür. Zalpa'nın lokalizasyonu konusunda bugün genel kabul edilen görüş, bu şehrin Güneydoğu'da bir yerde aranması gerektiği yönündedir.

Bir metinden öğrendiğimize göre Zalpa ve Tegarama, Mama şehrine ulaşmak için takip edilecek, birbirine yakın ve aynı güzergâhta bulunan iki şehirdi. Üç kaçağın yakalanması için verilen emri içeren Adana 237Ö numaralı¹⁸ belgede, eğer kaçaklar Mama şehrine gitmişler ise, Zalpa ve Tegarama'nın takip edilerek Mama'ya ulaşılabileceği kaydedilmiştir. Tabletten ilgili satırları şöyledir: ¹⁰⁾... a-li ¹¹⁾ wa-áš-bu-ni ¹²⁾ qá-at-ku-nu ¹³⁾ li-iš-ba-sú-nu ¹⁴⁾ šu-ma a-Ma-a-ma ¹⁵⁾ ší-lá-IM ¹⁶⁾ lu-kà-ší-sú-nu ¹⁷⁾ lu a-Za-al-pa ¹⁸⁾ lu a-Te-ga-ra-ma ¹⁹⁾ lá i-bi-a-at ²⁰⁾ lu-kà-ší-sú-nu ¹⁰⁻¹⁶⁾ ...Nerede oturuyorlarsa, elleriniz onları takip etsin. Eğer Mama'ya (gittilerse) Oilla-Adad onları takip etsin. ¹⁷⁻²⁰⁾ (Bu maksatla) hem Zalpa hem Tegarama'ya (gitsin). Onları tutuncaya kadar bir gece bile geçirmesin."

¹³ Bkz. Khaled Nashef, *a.g.e.*, s. 138-140.

¹⁴ Jared Miller, "Anum-Hirbi and His Kingdom", *Altorientalische Forschungen*, Berlin 2001, s. 70-71.

¹⁵ Özlem Sir Gavaz, "Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine", *Anadolu/Anatolia 31, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi*, Ankara 2008, s. 1-14.

¹⁶ Massimo Forlanini, "Gab Es Eine Hethitische Stadt Hamsa", *Archivum Anatolicum*, S. 3, Ankara 1997, s. 123.

¹⁷ Klass R. Veenhof, "Across the Euphrates", *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period, (Old Assyrian Archives, Studies, Volume 3)*, Leiden 2008, s. 16.

¹⁸ İlgili satırlar için bkz. Kemal Balkan, *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII/31a, Ankara 1957, s. 35-36.

Gazi

Akademik
Bakış

289

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Asur-Kaniš güzergâhında, tüccarların kervanlarıyla uğradıkları önemli istasyonlardan biri olan Zalpa'nın, lokalizasyon çalışmalarına göre Güneydoğu'da bir yerde aranması gerektiğini kabul edersek ve Zalpa ile aynı güzergâhta olduğu anlaşılan Tegarama şehrini de Orta Anadolu veya Orta Anadolu'nun güneyine yerleştirdiğimizde, bağıcılığın Orta Anadolu'dan Güneydoğu'ya doğru uzanan bir alanda yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Gerçekten de, Asur Ticaret Kolonileri döneminde bağıcılık faaliyetlerinin Güneydoğu Anadolu topraklarında yaygın olarak yapıldığını Mari mektupları da doğrulamaktadır. Kargamış kralı Aplahanda ve Mari kralı Yasmah-Adad arasındaki mektuplaşmalarda, Kargamış kralı'nın, Mari kralına gönderdiği mallar arasında şaraptan da bahsedilmektedir. Bu belgelerden, ARM V, 5'te Aplahanda, Yasmah-Adad'a "kardeşim" diye seslendikten sonra kaliteli şarabı gönderdiğinden söz etmektedir.¹⁹ ARM V, 13'te de Aplahanda'nın, Yasmah-Adad'a, 50 küp şarap, 50 küp bal, bir parça keten kumaşı ve beş *biltum* değerli taş gönderdiği anlaşılmaktadır.²⁰

Anadolu'nun iklim şartları ve coğrafi özellikleri, çok soğuk iller ve yüksek yaylalar hariç, hemen her bölgede bağıcılık yapılmasını mümkün kılmaktadır. M.Ö ikibinli yıllarda, Kaniš'teki üzüm bağları, şehrin dışında, yüksek tepe arazilerine yakın bölgelerde kurulmuş olmalıdır. T. Özgüç, ova seviyesinden 2.5 m. yüksekliği olan *kārum*'da ve onun en yüksek kısımlarında, bugün köylülerin üç tarlaya bağ kurmuş olduklarını ve bu bağlardan iyi neticeler elde edildiğini söylemektedir.²¹ J.G. Dercksen, Kaniš şehrindeki meyve ve asma arazilerinin, bahçeciliğin yoğun olduğu Kaniš'in kuzey bölgesinde, bugünkü Salur, Gömeç ve Barsama yakınlarında toplanmış olabileceğini ifade etmektedir.²² J.G. Dercksen, bu dönemde Kaniš'te, sultanmamış ürün arazisi, bahçe arazisi ve çeşitli yollarla geliştirilmiş bozkırlar olmak üzere 3 tip arazinin bulunduğunu söylemektedir.²³ Ona göre, en geniş arazi tipleri olan sultanmamış ürün arazileri, arpa ve buğday için ayrılmıştır ve bu araziler tabletlerde "*eqlum*" olarak geçmektedir; sultanmamış ekin arazileri, sebzeleri yetiştirmek için sulama gerektiren bahçe alanının hemen bitişiğinde yer almıştır.²⁴ Sebze bahçeleri bol sulamayı gerektirdiği için daha alçak bölgelerde, meyve bahçeleri ve üzüm bağları ise çok daha geniş

19 ARM V, 5: (Aplahanda'dan Yasmah-Adad'a): ⁴⁾ *a-hu-ka-ma a-nu-um-ma karānam æābam* ⁵⁾ *uš-ta-bi-la-kum...* "4-5) Sen benim kardeşimsin. Şimdi, kaliteli şarabı sana gönderiyorum..." (Georges Dossin, *Correspondance de Iasmah-Addu*, Paris 1952, s. 20-21).

20 ARM V, 13: (Aplahanda'dan Yasmah-Adad'a): ⁵⁾ *a-nu-um-ma* ⁶⁾ *50 karpāt karānim ša ša-te-ia* ⁷⁾ *50 karpāt dišpim* ⁸⁾ *1 (šubat) kitām hi-ri ša-da-a* ⁹⁾ *5 bilat abni* ¹⁰⁾ *pa-sà-li* ¹¹⁾ *a-na qa-at A-bi-(il)-Addu* ¹²⁾ *ù la-wi-i-la* ¹³⁾ *uš-ta-bi-la-[a]k-kum* "5-13) Şimdi, içmek için 50 kap şarabı, 50 kap bal'ı, *šaddum*-kutusu içinde bir parça keten kumaşı, 5 *biltum* taşı, *pasullum*'u, Abil-Adad ve Yawila aracılığıyla sana gönderiyorum." (Georges Dossin, *a.g.e.*, s. 28-29).

21 Tahsin Özgüç, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948*, Ankara 1950, s. 10.

22 Jan-Gerrit Dercksen, "Observations On Land Use and Agriculture in Kaneš", *Old Assyrian Studies in Memory of Paul Garelli (Old Assyrian Archives, Studies, Volume 4)*, Leiden 2008b, s. 151.

23 *a.g.m.*, s. 141.

24 *a.g.m.*, s. 141.

ve sulamanın kısmen mümkün olduğu tepe arazilerde bulunmaktadır.²⁵ Günümüzde Kayseri'deki bağ arazileri de, Erciyes dağının ağırlıklı olarak kuzey yamaçlarında ve eteklerinde toplanmış, bazı bağlar da Kayseri ovasının batı, güney ve güneybatı yönlerine doğru kurulmuştur. Özellikle, Kayseri'nin İncesu ilçesinde üzüm yetiştiriciliği ve bağcılık oldukça yaygınlaşmıştır ve bugün burada bağcılık, bir tarım faaliyeti olarak bütün canlılığı ile devam etmektedir.

Erciyes Dağı, Karadağ, Karacadağ, Hasan Dağı ve Melendiz Dağı gibi volkanik dağların bulunduğu Orta Anadolu'da, tüflü toprakların üzüm yetiştiriciliği açısından verimi göz önüne alındığında, bilhassa Kapadokya sınırları içinde olan şehirler, günümüzde de şarap üretiminin ve bağcılık kültürünün yoğunlaştığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Volkanik araziler, bağcılık bakımından elverişli olduğu için eski çağlarda da insanlar üzüm bağları için bu arazilerin bulunduğu bölgeleri tercih etmişlerdir.

Çivi yazılı kaynaklarla birlikte arkeolojik malzemeler de, Anadolu'da üzüm yetiştiriciliğinin gelişmişliğini ve bağcılık kültürüne verilen önemi göstermektedir. Kaniş *kārum*'u kazılarında, özellikle II. katta ve her evde en çok kullanılan kaplardan birinin meyvelikler olduğu anlaşılmıştır.²⁶ **(Res. 1).** Meyveliklerin kulplu, kulpsuz ve çan biçimli olanları vardır. Meyvelikler monokrom ve polikrom olup, bazılarının üzerlerinde antilop, kartal ve kuş figürleri bulunmaktadır.²⁷ 2006 yılı Kültepe kazısında da, üzüm salkımı şeklinde kaplar ortaya çıkarılmıştır.²⁸ **(Res. 2).** Benzer şekilde, Kültepe'nin Ib dönemiyle çağdaş Konya-Karahöyük'ün I. tabakasında yapılan kazılarda bulunan içki kaplarından bazılarının üzüm salkımı şeklinde olduğu görülmekte ve aplik olarak duvara asılan üzüm salkımı biçiminde bir lamba da buluntular arasında yer almaktadır.²⁹ **(Res. 3).** 2006 yılı Kültepe kazılarında da, Roma Dönemine ait, kalın duvarlı ve yalnız temelleri korunmuş, dikdörtgen planlı, sarnıça benzer bir yapı ortaya çıkarılmış ve bu yapı "şıralık" olarak nitelendirilmiştir.³⁰ **(Res. 4).** Burada bulunan cam ve terra sigilata (Roma seramiklerinde kullanılan, süzölmüş ince dokulu çamurun sıvı gibi uygulanıp çok yüksek derecelerde pişirilmesiyle elde edilen ürünlere verilen ad) kırıkları da yapının Roma çağına ait olduğunu doğrulamaktadır.³¹ Bu durum, Asur Ticaret Kolonileri Döneminden sonra da, Kaniş şehrinde üzüm yetiştiriciliğinin ve bağcılığın aynı şekilde devam ettiğinin bir göstergesidir.

25 *a.g.m.*, s. 150.

26 Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 52.

27 Tahsin Özgüç, *a.g.e.*, s. 52, 56-57.

28 Bkz. Fikri Kulakoğlu, *Kültepe-Kaniş Kazıları 2006 Yılı Raporu*.

29 Sedat Alp, *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*, Ankara 1999, s. 75.

30 Fikri Kulakoğlu, *Kültepe-Kaniş Kazıları 2006 Yılı Raporu*.

31 Fikri Kulakoğlu, *a.g.r.*

Kaynaklar

ALP Sedat, *Hititlerde Şarık, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*, Ankara 1999.

BALKAN Kemal, *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII/31a, Ankara 1957.

ÇEÇEN Salih-GÖKÇEK L.Gürkan, "Kultepe Tabletlerinde Yerli Tarihleme Usulleri", *Studies in Honor of Hayat Erkanal*, Cultural Reflections, Homer Yayınları, İstanbul 2006, s. 218-221.

DERCKSEN Jan-Gerrit, "Observations On Land Use and Agriculture in Kaneš", *Old Assyrian Studies in Memory of Paul Garelli* (Old Assyrian Archives, Studies, Volume 4), ed: C. Michel, Leiden 2008b, s. 140-157.

DOSSİN Georges, *Correspondance de Iasmañ-Addu* (ARM 5), Paris 1952.

FORLANİNİ Massimo, "Gab Es Eine Hethitische Stadt Hamsa?", *Archivum Anatolicum*, S. 3, Ankara 1997, s. 117-123.

GAVAZ Özlem Sir, "Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine", *Anadolu/Anatolia* 31, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, Ankara 2008, s. 1-17.

GÖKÇEK L. Gürkan, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti", *Archivum Anatolicum* 7/1, Ankara 2004, s. 59-78.

GÖKÇEK L. Gürkan, "Çivi Yazılı Tabletler Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. 1975-1750)", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, 2009, s. 147-155

GÖKÇEK L. Gürkan-KUZUOĞLU Remzi, "Kultepe Metinlerinde Geçen Hububat Türleri ve Ticareti", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, Sayı: 2, Ankara 2006, s. 151-160.

GÜNBAĞCI Cahit, "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge", *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. 1, Ankara 1999b, s. 75-83.

HAWKINS J. David, "Historical Significance of the Karahöyük (Elbistan) Stele" *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors. Studies in Honour of Nimet Özgüç*, ed: M.J. Mellink-E. Porada and T. Özgüç, Ankara 1993, s. 273-279.

HECKER Karl vd., *Kappadokische Keilschrifttafeln. Aus Den Sammlungen Der Karlsuniversität Prag*, Praha 1998.

KULAKOĞLU Fikri, *Kultepe-Kaniş Kazıları 2006 Yılı Raporu*, Ankara 2006.

MICHEL Cécile, "A table avec les marchands paléo-assyriens," in H. Waetzoldt and H. Hauptmann (ed), *Assyrien im Wandel der Zeiten*, Compte rendu des Rencontres Assyriologiques Internationales (CRRAI 39), Heidelberg 1997a, s. 95-113.

MILLER, Jared L, "Anum-Hirbi and His Kingdom", *Altorientalische Forschungen* 28, Berlin 2001, s. 65-101.

NASHEF Khaled, *Die Orts- und Gewässernamen der altassyrischen Zeit Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes* (RGTC4), Wiesbaden 1991.

ÖZGÜÇ Tahsin, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kultepe Kazısı Raporu 1948*, Ankara 1950a.

_____, *Kultepe-Kaniş II, Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

_____, *Kultepe Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

VEENHOF Klass R, "Een Oldassyrische Brief te Brussel" *Akkadica* 18, 1980, Bruxelles 1980, s. 31-44.

_____, "Across the Euphrates", *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period*, (Old Assyrian Archives, Studies, Volume 3), ed: J.G.Dercksen, Leiden 2008, s. 3-29.

Gazi

Kısaltmalar

ARM: Archives royales de Mari

BIN: Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies

CAD: The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago.

CCT: Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum

I: Tafelsignatur der Kültepe Tafelsammlung der Prager Karlsuniversität

ICK: Inscriptions Cunéiforms du Kültepe

Resimler

Res. 1: Kültepe II. kattan kulplu ve kulpsuz, yüksek ayaklı meyveliklerden bir örnek. (Tahsin Özgüç, 2005, s. 133)

Res. 2: 2006 yılı Kültepe kazısında ele geçen sekiz adet iri, üzüm taneli, sepet kulplu küçük kaplar. (Fikri Kulakoğlu, Kültepe-Kaniş Kazıları 2006 Yılı Raporu)

Res.3: Konya-Karahöyük'te bulunan, M.Ö 1750 yıllarına tarihlenen üzüm salkımı biçiminde bir lamba. Bir halkadan duvara aplik olarak asılarak kullanılıyordu. (Sedat Alp, 1999, s.75)

Gazi

Akademik
Bakış

293

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Res.4: 2006 yılı Kültepe kazısında ortaya çıkarılan, Roma dönemine ait dikdörtgen planlı sarnıç “şıralık” olarak nitelendirilmiştir. (Fikri Kulakoğlu, Kültepe-Kaniş Kazıları 2006 Yılı Raporu)

Gazi